

לפרשת בהר בחוקותי ולל"ג בעומר – 'והשבתתי חיה רעה מן הארץ'

שכתוב שיעורו של הרב מנחם בן יעקב

א. מחלקות רשב"י ור' יהודה ביחס למעשי הרומים

חוץ ממה שיש לנו היום לומר על מלכות רומי ועל יחסה למדינת ישראל הלא ידועים כבר דברי ר' שמעון בר יוחאי ביחס לרומי בגמרא במסכת שבת דף לג', אגב, כדאי לשים לב שרשב"י נזכר בש"ס בכמה מקומות דווקא בדף לג' – במסכת שבת, במסכת שבועות, במסכת תמורה, ועוד וזה סימן ליומו של רשב"י - יום לג' בעומר.

הסוגיא במסכת שבת עוסקת ביחס למלכות רומא.

ישבו ר' יהודה, ר' יוסי ורשב"י וישב יהודה בן גרים אצלם, פתח ר' יהודה שהיה ראש למדברים בכל מקום ואמר: 'כמה נאים מעשיהם של אומה זו תיקנו שווקים, תקנו גשרים, תיקנו מרחצאות' – כאומר: רבותי המודרניזציה הגיעה בזכות אומה זו והם מומחים בשווקים, הם מומחים בגשרים תראו כמה הם מביאים תרבות לכל מקום ומקום! ר' יוסי שתק ולא ענה.

'אמר ר' שמעון בר יוחאי: כל מה שתיקנו לא תיקנו אלא לצורך עצמן – תיקנו שווקים כדי להושיב בהם זונות, תיקנו מרחצאות לעדן בהם את עצמם, תיקנו גשרים ליטול מהם מכס' – כלומר מה שהם עשו הם לא עשו זאת בשבילנו ולכן אין צורך לשבח אותם הם עשו בשביל טובת עצמן.

הלך ר' יהודה בן גרים וסיפר את הדברים לחבריו לאביו ולאימו, התגלגלו הדברים על מה דיברו חכמים והגיעו עד למלכות, אמרה המלכות – יהודה שעילה יתעלה ונמנה אותו לראש המדברים בכל מקום, ויוסי ששתק יגלה לציפורי ושמעון בר יוחאי שגינה – ייהרג.

ואז הלכו רשב"י ובנו והתחבאו בבית המדרש ולאחר מכן חששו שיתגלו ולכן הלכו והתחבאו במערה. וכל סיפורו של רשב"י מתחיל מגמרא זו שבה רשב"י גינה את המלכות.

ב. שורש המחלקות בין רשב"י לר"י ביחס לרומי

ונשאלת השאלה מדוע ר' יהודה שיבח את המלכות, וכי ר' יהודה לא ידע שכל מה שהם עשו לא עשו אלא לצורך עצמן? אלא הוא התכוון שאמנם הם עשו זאת לטובת עצמן אך אנו נהנים מזה מהגשרים מהשווקים מהמרחצאות ואם אנו נהנים אז הבה נשבח אותם כי יש לנו מידה טובה של הכרת הטוב..

אמר ר' שמעון – אנו לא מסתכלים על התוצאה אלא אנו מסתכלים על הסיבה ומדוע הרומאים עשו את כל אלו, בשבילנו?! לא, הם עשו זאת בשביל עצמן.

אם כן רואים אנו שתי הסתכלויות – ר' יהודה מסתכל על המציאות כמו שהיא, היינו על התוצאה של המעשים שלהם, האם יש לנו תועלת ולכן נשבח אותם על אף שהמגמה היתה בשביל עצמן, עדיין יש לנו תועלת ונסתכל על התוצאה.

אך אומר ר' שמעון עלינו להסתכל על הסיבה ולא על מה שנוצר אלא על הכוונה שבעיקר המעשים, כי הכוונה משנה את ההסתכלות על התוצאה.

ג. מחלקות ר"י ור"ש במלאכה שאינה צריכה לגופה

ובאמת אנו רואים שזה שורש המחלוקת בין ר' יהודה לר' שמעון בכל הש"ס.

לדוגמא: יש דיון על הצד נחש בשבת בשביל שלא ישכנו.

אגב ל"ג בעומר, נשאל שאלה מיהו הנחש? כתוב במסכת ברכות 'אפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו, ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק' ושואל המדרש למה נסמך ענין המלכות לענין הנחש? אמור לך מה נחש מעקם דרכיו כך המלכות מעקמת דרכיה – הנחש זה הסמל של המלכות כי הוא הראשון שמעקם את דרכיו.

נחזור לדיון ההלכתי: אדם רוצה לצוד נחש, ומדוע? יש כמה אפשרויות – חלקן לצורך וחלקן כדי שהנחש לא ישכנו ואם אדם צד נחש בשבת כדי שלא ישכנו מה דינו? – ר' יהודה אומר שחייב משום צד, אומר ר' שמעון במסכת שבת: אם אדם צד כי הוא צריך את העור של הנחש אז זה ציד לצורך ויש כאן מלאכה הצריכה לגופה. אך אם הוא צד נחש כדי שלא ישכנו והוא פוחד מהנחש, זו מלאכה שאינה צריכה לגופה ולכן היא פטור. כלומר, האדם עשה את אותה מלאכה ובשני המקרים הנחש ניצוד – האם אנו מסתכלים על הכוונה אז יש הבדל גדול בין השניים, כי הראשון שבא לצוד על מנת להשתמש בעורו של הנחש – הוא צד לצורך עורו של הנחש, אך השני שצד את הנחש כדי שלא ישכנו, כי אם נשאל אותו 'היית מעדיף שלא יהיה נחש כאן כלל?' והאדם עונה: 'בודאי שאני מעדיף שלא יהא כלל ואני צד אותו רק מחשש לחיי' – אז לרשב"י אין כאן מלאכת צד לחייבו.

ונחלקו בכל הש"ס ר' יהודה ור' שמעון במלאכה שאינה צריכה לגופה – ר' יהודה מחייב ור' שמעון פוטר ויסוד המחלוקת ביניהם היא באותו עניין של מלכות רומי – ר' יהודה מסתכל על המציאות כמו שהיא, הקב"ה נתן שמות לכל מלאכה ואם אתה צד המציאות היא שאתה צד ומה משנה מה הכוונה שלך? כי אם בשורה התחתונה הנחש ניצוד אז אתה צד ואתה חייב.

על כך אומר ר' שמעון שהצד שלא לצורך פטור, כי אנו מחפשים את הכוונה הפנימית של המעשה, את שורש המעשה – כי אם אדם צד בשביל שהנחש לא ישכנו זו לא מלאכת צד האמורה בתורה, כי התורה הגדירה שהציד הוא לצורך העור או הבשר וכנגד ציד התחשים לעורותיהם. ולכן אם אדם צד נחש כדי שלא ישכנו – פטור.

ד. מחלקות ר"י ור"ש במקלקל

דוגמא נוספת – הקורע את הבגד בחמתו, אדם מתרגז על השני וקורע את בגדיו בכעס, מה הוא עושה? הוא קורע על מנת לתפור את הבגד? אבל ר' יהודה מחייב כי במשכן היו קורעין את היריעות ואתה קורע את הבגד ולכן תהיה חייב.

אומר ר' שמעון הוא לא קורע בשביל תיקון הבגד אלא הוא קורע כי הוא אדם כעסן! והוא לא צריך את הקריעה אלא הוא צריך את שיכוך הכעס ולשכך את הכעס, הקריעה זה הכדורים שלו להירגע, זה דווקא דבר חשוב מאוד כי אסור לאדם לכעוס – וזו מלאכה שאינה צריכה לגופה ולכן ר' שמעון פוטר במקרה זה.

כי ר' שמעון לשיטתו, שסובר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה כי ר' שמעון מסתכל על כל מלאכה ומלאכה לשורשה ולכן בסיפור המובא במסכת שבת הוא לא מסתכל על תוצאות מעשיהם של הרומים שיכולים לשרת גם את עם ישראל אלא הוא מסתכל על שורש מחשבתו ואומר 'כל מה שתקנו לא תיקנו אלא לצורך עצמן'.

ה. מחלוקת ר"י ור"ש בעניין 'אינו מתכוון' ו'פסיק רישא'

מצאנו עוד מחלוקת בסוגיית 'דבר שאינו מתכוון' – במקרה מוכרי כסות (אנשים הלובשים בגדים כדי להציג אותם לקונים, 'דוגמנים'), אומרת הגמרא: מוכרין כדרכן.

ואנו שואלין אולי יש בכסות שעטנו? אבל מכיוון שמוכרי בגדים אלו לא לובשין את הבגדים להנאתם אלא כדי שאנשים יקנו ולכן אנו לא חוששין במקרה זה לשעטנו.

מיד נשאל, אך מה יקרה אם יש קור גדול מה יהיה הדין? לר' שמעון יהיה מותר כי הם לא מתכוונים להנות מן הכלאיים והם לא לובשים בשביל עצמם אלא הם לובשים לתצוגה, וכמו שבעת חמה הם לא יסירו את הבגדים כך ברור גם כשקר שהם לא מתכוונים בלבישתם להנאה וזה דומה מאוד למקרה שצד נחש ולא כדי להנות ממנו. אומר ר' יהודה: 'הם לובשים כלאיים או לא לובשים כלאיים' – כלומר, ר' יהודה מסתכל על התוצאה הסופית ולא על כוונתם של האנשים.

וזה כמו המקרה הידוע של 'פסיק רישא' – אדם גורר ספסל על הרצפה וגורם לעשיית חריץ, הוא לא מתכוון לחרוש אף כי ברור שזו תהיה התוצאה, לר' שמעון יהיה פטור כי אין פה שום כוונה.

אם כן רואים שגם ב'אינו מתכוון' וגם ב'פסיק רישא' – המחלוקת בין ר' יהודה ובין ר' שמעון היא האם אנו מסתכלים רק על התוצאה או שחשובה לנו כוונת האדם.

אם כן אנו רואים שרבי יהודה מסתכל אחר התוצאות ור' שמעון איש הפנימיות מסתכל אחר הכוונה, אחר התכלית, אחר המטרה.

ולכן אצל הרומאים הוא מסתכל מה מטרת הרומאים: מה מטרתם בבניית השווקים והגשרים ואצל היהודי הוא מסתכל מה המטרה שלו בעשיית המלאכה ו'כל שכיוון במלאכה למטרה שאיננה למטרת המלאכות שנאסרו במלאכת המשכן, כמו מכבה את האור מפני החולה או צד נחש כדי שלא ישכנו - לפי ר' שמעון יהיה פטור.

ו. מחלוקת ר"י ור"ש בהסבר 'והשבתי חיה רעה מן הארץ'

כיוצא בזה מצאנו מחלוקת גם בפרשת שבוע בפסוק והשבתי חיה רעה מן הארץ וחרב לא תעבור בארצכם - מה זה והשבתי חיה רעה מן הארץ? משבית חיה רעה או משבית את הרוע שבחיה?

ונחלקו ר' יהודה ור' שמעון בספרא: ר' יהודה אומר – לא תהיה חיה רעה בארץ כי היא תעבור מן העולם. ור' שמעון אומר – משביתם שלא יזיקו כי החיה הרעה לא תזיק.

אמר ר' שמעון: אימתי הוא שבחו של מקום בזמן שאין מזיקין או בזמן שיש מזיקין והם אינן מזיקין? שבחו של מקום תהיה בזמן שיש מזיקין – היינו, שתינטל מהן תכונת ההיזק.

וכן הוא אומר 'מזמור שיר ליום השבת' - למשבית את המזיקים מן העולם שלא יזיקו, כלומר הפועל להשבית הוא להשבית את הדבר כדי שלא יופיע בתכונתו הרעה.

ואותו ר' יהודה ששיבח את הרומאים כי למעשה הם עשו גשרים ומרחצאות אם כן זה טוב גם ליהודים ולכן ר' יהודה אומר ש'והשבתי' היינו שלא יהיו כלל משבית מן המציאות.

ואילו ר' שמעון אומר שהכל תלוי רק בכוונה ובתכונה הפנימית, ולכן לר' שמעון ברכת 'והשבתתי' זה שהקב"ה ישבית את הרוע שבחיה 'ושעשע יונק על חור פתן ועל מאורת צפעוני גם הוא ידו הדה' הצפעוני יהיה, אך היזקו ינוטרל ובכך הנס הוא גדול לפי ר' שמעון.

'מלמד שתינוק שבישראל עתיד להושיט ידו על גלגל עינו של צפעוני ומוציא מרה מתוך פיו' וזה מה שנקרא להשבית את הרוע שבחיה – וכך מסביר ר' שמעון את העניין כי העיקר הוא התוכן והכוונה.

ז. 'והשבתתי' כנגד 'תשביתו'

הגאון הרוגאצ'ובי אומר בשו"ת 'צפנת פענח' שלפי זה נבין עוד מחלקות בין ר' יהודה ור' שמעון לעניין שריפת חמץ.

ידוע לנו כי חמץ מבוער דווקא בשריפה, אך האם אדם יכול לבער את החמץ על ידי שזורה לרוח או מטיל לים? בזה נחלקו ר' יהודה ור"ש - כי ר' יהודה אומר שאין ביעור חמץ אלא שריפה ואילו ר' שמעון אומר אפשר גם לפורר ולזרות לרוח או להטיל לים.

אם כן מה המחלוקת ביניהם? כמו שבפרשתנו נאמר 'והשבתתי' כך גם במצוות הפסח נאמר 'תשביתו' - נחלקו ר' יהודה ור' שמעון בגדר מהי ההשבתה, ומהו 'תשביתו שאור מבתים' – האם תשביתו את השאור כדי שלא יהיה בעולם או תשביתו את התכונה של השאור?

ועל כך אומר ר' יהודה תשביתו היינו כילוי פיזי - ולכן אין ביעור חמץ אלא שריפה כדי להרחיקו מן המציאות, כי ר' יהודה מסתכל על פעולה זו כמו על מלאכה בשבת, כמו שהפעולה בשבת נעשית ויש בה איסור. העיקר שהמלאכה לא תבוצע ולא משנה מהו המניע כך גם בחמץ העיקר לבערו מן העולם.

אומר ר' שמעון: העיקר הוא להשבית את התכונה של החמץ ואת זה ניתן לעשות גם על ידי זה שזורה לרוח או מטיל לים, כי החמץ יישאר חמץ אבל התכונה תינטל ממנו.

ואנו יודעים שגם להלכה יש מחלוקת בין התוס' לרמב"ם: התוס' פוסקין שאין ביעור חמץ אלא שריפה, ואילו הרמב"ם אומר שאפשר להשבית בכל דבר. ואנו אמנם מחמירים לשרוף, אך אפשר לבער את החמץ בכל דרך ולא דווקא בשרפה.

ח. הלכה כר"ש או כר"י?

ממילא לפי זה אפשר לתרץ את הקושיא בגמרא במסכת ע"ז שאותו דו-שיח בין ר' יהודה לר' שמעון הוא בעצם מובא בגמ' במיממא 'לעתיד לבוא שואל הקב"ה לאומות העולם במה עסקתם?'

מלכות רומי שטבעה יצא לכל העולם אומרים: הרבה שווקים תיקננו הרבה מרחצאות עשינו הרבה זהב וכסף הרבינו וכולם לא הרבינו אלא בשביל ישראל כדי שיתעסקו בתורה.

אמר להם הקב"ה: שוטים שבעולם כל מה שעשיתם לצורך עצמכם עשיתם, תיקנתם שווקים להושיב בהם זונות, מרחצאות כדי לעדן בהם את עצמכם, כסף וזהב? שלי הוא! שנאמר "לי הכסף ולי הזהב נאום ה' אלוקים צבא-ות" ויוצאת מלכות רומי בפחי נפש.

אז מה יוצא מזה? שהקב"ה מכריע הלכה כמו ר' שמעון ואיך אומות העולם מעיזין לשקר ולומר שכל מה שהם עשו זה בשביל ישראל שיעסקו בתורה?

כיוצא בדבר אפשר להמחיש מעולם מצוות הצדקה, מה הדין אם אחד הלך ברחוב עם כסף בכיס ונבקע לו חור בבגד ואיבד את הכסף? מצא את זה עני והחיה את נפשו. הלך האיש וחיפש את הכסף ולא מצא והתברר לו כי העני החיה בו את נפשו, האם יש לו שכר צדקה או לא?

אין לו שכר של מצווה בכוונה אך יש לו שכר מסויים כי בסוף השקל נפל ממנו ויש כאן תוצאה.

דוגמא נוספת, למה הומצאו המטוסים? אומר החפץ חיים שהמטוס הומצא כדי להעלות את עם ישראל לארץ. לעתיד לבוא אומות העולם רואים את האמת, הם לא משקרים לקב"ה אלא הם אומרים לו שהם המציאו את המטוסים עבור עם ישראל למרות שאנו יודעים שזו לא היתה בדיוק כוונתם. כי אמנם הקב"ה התכוון שהאנושות תמציא את המטוס על מנת להעלות יהודים אך לא לכך התכוונו האומות בהמצאתם זו.

אומרים אומות העולם: עשינו שווקים, גשרים ומרחצאות כדי שישראל יוכלו לעסוק בתורה, זה נכון? כן. כי במבחן התוצאה זה אכן סייע לעם ישראל, אך על פי מה שראינו קודם הקב"ה לא דן את האדם על פי מבחן התוצאה אלא על פי מבחן הכוונה.

הכוזרי אומר 'כוונתך רצויה אך מעשיך אינו רצוי' ולפעמים יש מציאות הפוכה של 'מעשיך רצוי אך כוונתך אינה רצויה' אומרים אומות העולם לפני הקב"ה אומנם לא התכווננו אך יצאו תוצאות טובות עבור עם ישראל אז יש לנו זכויות!

אומר להם הקב"ה: אני לא דן אתכם לפי התוצאות אל לפי הכוונות ומה הכוונות שלכם? 'כל מה שעשיתם לא עשיתם אלא לצורך עצמכם' לכן אל תדרשו עבור זה זכויות.

כי הקב"ה דן את אומות העולם לפי מחשבתם ורצונם וממילא נראה כי הקב"ה פוסק הלכה כר' שמעון, והקב"ה מקלס את שיטת ר' שמעון ומה הוא אומר? שהכל תלוי בכוונתו של האדם.

נמצאנו למדים משיטת ר' שמעון שהאדם צריך להשבית מהעולם חיה רעה, להשבית את הרוע. וכדברי ר' שמעון לא די בהשבחת המעשה הרע אלא יש להשבית גם את הכוונה הרעה – לפני כל מעשה יש כוונה ואם הכוונה היא רצויה אז גם נהמעשה יוצא שלם, אך אם הכוונה איננה ראויה אין שכר על המעשה כי צריך גם כוונה ראויה וגם מעשה ראוי.

ולכן יש כאן קולא וחומרא:

יש כאן קולא למלאכת שבת – מלאכה שאינה צריכה לגופא פטור אם עבר עליה, ואינו מתכוון ומתעסק גם פטור, אך יש פה גם חומרא – שאדם שעושה מצוות ומעשים טובים ומייחש לעצמו את המצוות ואת המעשים הטובים בייחוד כאשר הוא התכוון לתוצאות הטובות שיינבעו מן המעשים האלו.

ה' יראנו נפלאות מתורתו ונזכה ללמוד משיטת ר' שמעון ביום לג' בעומר ורמז לדבר ג'ל' עיני ואביטה נפלאות מתורתך, ככל שנתבונן בתורה יותר יותר ה' יגלה את עינינו ונראה את המאור שבתורה.